

3. *Просветительская деятельность музыкальных школ и ее значение в эстетическом воспитании.*
– М., 1968 – 38 с.

УДК 37.015.31:7

Турчин Т.М.

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА

В статье обосновано влияние искусства на воспитание духовно развитого человека. Многофункциональность искусства обеспечивает на всех этапах развития человечества разнообразность форм деятельности и вносит определенный артистический элемент, что положительно влияет на качество конечного продукта.

Ключевые слова: функции искусства, творчество, воспитание, человечество, образование.

В наш час посилюється розрив між масовим і високим мистецтвом, яке набуває сьогодні елітарного характеру, недоступного широкому загалу споживачів. У зв'язку з цим проблема реалізації виховного потенціалу мистецтва стає однією з пріоритетних і фундаментальних. Мистецтво є особливим рівнем людинознавства, яке, надаючи можливість пережити непрожите, ущільнює суспільний та історичний досвід поколінь, доступний для особистісного залучення до нього. Зустрічі з мистецтвом створюють умови, завдяки яким індивід може олюднити свої почуття.

Аналіз наукового доробку (І.Бех, І.Зяюн, Л.Масол, Н.Миропольська, В.Рагозіна, О.Ростовський, О.Рудницька, Г.Падалка, О.Семашко, Л.Хлебникова, О.Щолокова та інші) дає підстави для опанування системи життєво важливих позицій, а саме, визнання особистості суб'єктом діяльності, активізація індивідуального способу її життєдіяльності, а передусім, художньо – естетичні компетенції, які мають формувати внутрішній досвід дитини, наповнений особистим сенсом, виховувати естетично розвинену й зацікавлену аудиторію слухачів, глядачів, читачів.

Метою статті є обґрунтування виховного потенціалу мистецтва з набуттям досвіду індивіда в процесі соціальної адаптації і перш за все елементів внутрішньої структури особистості з умінням відмежовувати значуще від незначущого, забезпечити цілісність особистості, визначити структуру свідомості, програму та стратегію діяльності (як у царині мистецтва, так і загальною) тощо.

Походження мистецтва сягає глибокої давнини. За оцінками вчених воно з'явилося в епоху палеоліту 40 – 20 тисяч років назад на всіх континентах одночасно, крім Антарктиди. Виникнення мистецтва не належить до біологічної природи людини, а пов'язано зі становленням його суспільної життєдіяльності, розвитком навичок праці, мозку і почуттів. Навколишня природа надихала людей на все необхідне для свого існування, і тим самим вони пізнавали якісне багатство і своєрідність світу – красу форм і кольору. Під час практичного засвоєння дійсності у первісної людини виникали художні образи, які виражались у слові, музиці, малюнках і відображали повсякденну її діяльність. Мистецтво кожної епохи – це відбиток соціально – економічного життя конкретного суспільства. Воно виконувало й виконує найрізноманітніші функції в людському суспільстві. Провідною серед них є творча функція. Ще стародавні греки відзначали особливий духовний характер естетичної насолоди творення, коли художник, який вільно володіє життєвим матеріалом, засобами його художнього втілення реалізує задумане.

Мистецтво Давнього світу “слугувало богам”, тобто було близьким релігії й міфології, частиною обрядів і ритуалів. Така функція називається обрядово – магичною.

В античному світі мистецтво нерідко поєднувалось з наукою і ставало ще й пізнанням світу. Цю функцію мистецтва визначають як пізнавальну (гносеологічну). Аристотель підкреслював роль мистецтва у вихованні громадян, вважаючи, що саме воно є основним засобом управління державою. Пріоритет філософ надавав вихованню юнацтва, вбачаючи саме в цьому віці невихованість як загрозове існування і для самої держави. Педагогічна спрямованість філософської думки античності пояснюється необхідністю формування громадянського ідеалу вільного громадянина грецького полісу, що спричиняє глибокий інтерес до людини, розквіт художньої культури і гуманістичних вчень. Музика в епоху грецької класики була основою системи навчання, а термін “мусичний” слугував поясненням слова “вихований”, “образований”.

У середньовічній європейській культурі визначальна роль мистецтва була пов'язана з його священним (божественним) наповненням і називалась сакральною.

В епоху Відродження мистецтво ніби прагне повернути свою самостійність – художник прирівнюється до Бога – творця. Тому головне для мистецтва цього періоду – нести Красу, тобто виконувати естетичну функцію.

В епоху Нового часу, із розвитком дослідно – експериментальної науки, у художньому мисленні домінує ідея розумного (раціонального) перетворення світу. У XIX ст. мистецтво розвиває психолого – аналітичну функцію, активно втручаючись у глибини людської душі.

Завдяки тому, що мистецтво завжди виконувало у суспільстві ряд функцій, воно відносно самостійно у специфічній формі відображає не тільки соціально – економічні перетворення, але й активно впливає на життєві процеси.

Пізнавальна функція мистецтва розкривається у його устремлінні допомогти людям пізнавати життя у всіх її різноманітних проявах, діалектиці розвитку. В усі часи мистецтво допомагало розумінню психології нації, соціальних класів і груп, окремих історичних особистостей. Мистецтво є багатим джерелом знань на різні теми, що охоплює соціальну дійсність і життєву достовірність з відтворенням благородної мети освіти.

Естетична функція пов'язана з пізнавальною функцією і визначається емоційним, художньо – образним характером мистецтва, його здатністю хвилювати розум і почуття. Процес естетичного переживання полягає в особистій оцінці художнього твору в залежності від індивідуальних якостей людини, складу мислення, досвіду і ступені художньо – естетичного аналізу оцінки твору та багатьох психолого – педагогічних характеристик. Мистецтво формує естетичні ідеали, орієнтує на життєві пріоритети, висловлює інтереси прогресивних суспільних сил.

Естетична функція мистецтва сприяє:

- 1) формуванню естетичних смаків, здібностей людей;
- 2) формуванню ціннісних орієнтацій у світі;
- 3) пробудженню творчого духу, творчого начала, бажання та вміння творити за законами краси.

Мистецтво вибудовує ціннісну свідомість людини, вчить її бачити життя крізь призму образності, передає людям відчуття естетичної значущості світу, формує естетичні смаки, пробуджує в людях художників, викликає пристрасть до мистецької діяльності в усіх напрямках (як професійної, так і самодіяльної), закликає перебудовувати світ за законами краси. Кожний митець сприймає навколишнє середовище залежно від того, в якому виді мистецтва працює. Композитор картину світу сприймає через слух, живописець – через зір, літератор – через слово, діяч театру і кіно – у синтезі слова, дії і форми.

Естетична функція мистецтва забезпечує соціалізацію особистості, формує її соціально – творчу активність, безпосередньо впливає як на мистецтво, так і на всі форми суспільної свідомості.

Мистецтво – один із засобів просвітництва, що передає досвід, утверджує факт як явище, закріплює навички мислення, узагальнює систему поглядів. Поєднуючи життєвий досвід особистості з досвідом інших людей, мистецтво є засобом пізнання світу та самопізнання. Мистецтво завжди несе в собі інформативну функцію. Ще Аристотель зазначав, що твори мистецтва містять значну кількість інформації. Він вважав, що художник зображує у творах те, що невдовзі відбудеться. Ця інформація високо цінується з точки зору сучасної теорії прогнозування. Яскравим прикладом є літературні твори О.Беляєва, Ж.Верна, братів Стругацьких, О.Толстого. Інформація, яку одержує людина при спілкуванні з творами мистецтва, примножує і розширює реальний життєвий досвід. Це примноження суттєво розширює межі свідомості особистості, озброює її художньоорганізованим, вибіркоким і узагальненим осмисленням, сприяє виробленню власних установок, ціннісних орієнтацій у різних життєвих обставинах.

Комунікативна функція мистецтва полягає в тому, що воно є джерелом передачі інформації, тобто істотним засобом духовного спілкування як окремих людей, так і поколінь.

Найбільш важлива функція мистецтва на етапі висвітлення європейської художньої культури – виховна, тому що педагогічний потенціал мистецтва з її унікальними можливостями впливу на людину має розглядатися не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а й засіб особистісного розвитку школярів з виявленням індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів, духовним устремлінням мас з утвердженням нових ідеалів відповідно до епохи. Завдяки виховній функції формуються почуття, думки і дії людей. Якщо інші форми громадської свідомості мають частковий характер (мораль формує моральні норми, політика – політичні погляди, філософія – світогляд, освіта і наука готують спеціаліста), мистецтво діє на особистість комплексно, одночасно на розум, серце і почуття, тобто істотно впливає на духовний стан людини. Але ствержені нові ідеали, різні категорії естетики, що продумувались по новому закладались на досягненнях минулого, забезпечуючи таким чином історичний зв'язок в розвитку мистецтва [1, 9 – 17].

Катарсично – компенсаторна функція мистецтва має три основних визначальних чинники: творчо – ігровий, розважальний, компенсаторний, почуттєвий. Усі вони істотно впливають на внутрішню гармонію особистості, зберігають і відновлюють її психічну рівновагу. Почуттєва і

компенсаторна функції є найважливішими у формуально – виховному впливі мистецтва на особистість.

Мистецтво як вищий вияв художності дає змогу сформувати особистість, сприймати світ цілісно, зберігати і трансформувати здобутки культур і життєвий досвід людства. Багатофункціональність мистецтва забезпечує на всіх етапах розвитку людства розмаїтість форм діяльності: наука – мистецтво пізнання; педагогіка – мистецтво виховання; засоби масової інформації – мистецтво передавання інформації; праця – головне у сутності людини, мистецтво робочого процесу. Розмаїття мистецьких напрямів збагачує кожен з форм та вносить артистичний елемент, що позитивно впливає на якість кінцевого продукту.

Усі ці функції притаманні мистецтву й нині, але, у різному ступені. Найважливіша роль мистецтва ХХ сторіччя – естетична, його здатність викликати неповторні почуття, створювати художні образи, цінні самі по собі. Без естетичної функції мистецтво втратить своє значення. Але людина у ХХ сторіччі розуміє естетичне не лише як прекрасне, значно розширюється сфера того, про що може говорити мистецтво, домінує виразність, більш сміливо показуються найжахливіші і найспотвореніші боки життя.

Мистецтво сучасної епохи прагне відтворити приголомшливі відкриття “нових світів”: абстрактний живопис - вигадливі розписи плям чи крапок нагадують про життя клітини під мікроскопом або про знімки далеких галактик. Надзвичайна новизна пластики й руху в танці ХХ сторіччя відіграє проблему руху в сучасній фізиці, сучасних засобах пересування. Епоха швидкостей та індустріалізації змушує мистецтво створювати образи швидкості й напружених ритмів, урбанізму й темпу. Все це свідчить про науково – пізнавальну функцію мистецтва. Обидві сфери в історії торкаються таких загальних проблем, як:

- 1) простір і час – живопис, музика, література, архітектура;
- 2) логіка побудови цілого;
- 3) нові образи нових відкриттів природи.

І наука, і мистецтво в ХХ сторіччі взаємозбагачуються. Це можна довести такими тезами:

1. Мистецтво знаходить такі риси наукового мислення, як вербальність, аналітичність, сміливо ставить глобальні проблеми. Ці риси прийнято називати інтелектуальністю мистецтва ХХ сторіччя. Дуже важливо, що взаємодія науки й мистецтва відкриває те, відкільки можна черпати свою впевненість у майбутньому.

2. ХХ сторіччю властиві вивіщена знаковість, ускладненість висловлювання, безліч теоретичних маніфестів самих художників. Така підкреслена знаковість притаманна художникам усіляких творчих устремлінь і завдань. Так, у спектаклі М.Булгакова “Майстер і Маргарита” режисера Ю.Любимова в Театрі на Таганці в центрі залу вивіщується величезний маятник. Це – знак часу, над яким людина не владна. Утім, посилення ролі знака проявляється і в тому, що відбувається зміна його ролі у процесі спектаклю, знак є персонажем знанневого простору. Виявляється, що часом керують. Сучасний композитор використовує у своєму творі цитати з музики інших авторів, наприклад, у квартирі №8 Д.Шостаковича звучить революційна пісня “Замучен тяжелой неволей”. У квартеті – роздумі, у музиці, присвяченій жертвам насильства й терору лунає цей фрагмент для посилення чіткості враження, для філософичності висловлювання. Це сприяє єдності суспільної свідомості, його більшої спрямованості на істини й цінності. Істина в різноманітті її форм – одна з найважливіших цінностей сучасного людського суспільства.

3. Наука допомагає людському розумові пізнати не лише природу, а й самого себе; мистецтво ж допомагає “пізнати себе” уже ширшому явищу – культурі. Тому так важливі критичні замітки, теоретичні роботи про мистецтво і культуру, про їх форми і шляхи розуміння.

4. Через “дружбу” з наукою мистецтво стає складним, серйозним і знезацька приходиться до протилежного. Створення індустрії шоу, дискотек, масових видовищ, рок – концертів, що збирають мільйонні аудиторії, призводять до небаченого в історії буму розважальності мистецтва. Ця функція мистецтва пов’язана з розвитком засобів масової інформації, перетворенням мистецтва у предмет “купівлі - продажу”. Найчастіше через це пісня або картина, скульптура або роман надто прагнуть задовольнити свого глядача – покупця, не звертаючи при цьому увагу на те, що втрачається художня якість, смак, мораль тощо. Певне, комерція все – таки протипоказана мистецтву, яке за своєю суттю є безкорисливим витвором заради радості спільного сприймання, розуміння і збагачення всього світу.

5. У сторіччя наукового прогресу і науково – технічної революції мистецтво вступає як засіб масової комунікації, передачі інформації. Людина другої половини ХХ сторіччя має можливість у себе вдома бувати в будь – якому музеї, концертному залі, побачити нову кінострічку, здійснити подорож. Але люди вирушають у далеку мандрівку, щоб побачити в Луврі “Джоконду” або почути Лучано Паваротті не на диску, а в залі. Це трапляється тому, що мистецтво потребує особливої

обстановки, уважного ставлення, навіть, елементарної освіченості, чуйності. Таку функцію мистецтва визначають як комунікативно – інформаційну.

Величезна роль мистецтва у розвитку людства полягає в тому, що воно сприяє розвиткові творчих засад в індивіді. В часи первісного консервативного ладу вимагалось чітке додержання табу, не дозволялось ніяких індивідуальних тлумачень, що заважало виявленню ініціативи, свободи особистості. Мистецтво ж – за своєю природою і характером впливу на сприймача вимагає від людей творчості. Мистецтво, завдяки ефектові передаваної інформації у тому, хто сприймає, не консервувало життєдіяльність, а робило її “справжньою” реальністю, життям, відродженням у думці, почутті, стані, спонуканнях. Універсальність мистецтва як засобу збереження життєдіяльності з роками не тільки не втратилась, а навпаки, зросла, тому що в ньому з’явилися нові види і жанри. Більш різноманітнішими стали художньо – виражальні засоби, а це призвело до того, що життя суспільства, людини можливо втілити у мистецтві багатогранніше й досконаліше. У ХХ сторіччі мистецтво часто уособлює бунт, відображає і соціальний протест проти аномалій розвитку людського суспільства. “Бунт” мистецтва ХХ сторіччя, насамперед, - це протест проти знецінювання людини, проти придушення особистості, проти зрадництва загальнолюдських цінностей. Виникає поняття “авангардизму”, твори цього стилю позначаються яскраво – новаторським, несподіваними і суперечливими образами. Прикладом може слугувати яскраве втілення традицій східної музики в мистецтві вірменського композитора А.Хачатуряна, грузинські мотиви у картинах Н.Піросманішвілі, архітектура японця Т.Кендзі.

Традиційне мистецтво – напрям у мистецтві ХХ сторіччя, що втілює образи і стиль первісного, консервативного повсякденного мистецтва найяскравіше виявилось в мистецтві Африки й Океанії.

Мистецтво ХХ сторіччя є внутрішньо суперечливим, надзвичайно динамічним порівняно з іншими епохами. У ньому мирно “вживаються” бунт і традиція, серйозне й розважальне, масове і елітарне, просте і складне. Мистецтво у ХХ сторіччі напружено, наполегливо допомагає людині не збочити того головного, що відрізняє культуру від “некультури”.

На зламі тисячоліть виникає велика кількість гіпотез і прогнозів щодо особливостей майбутньої системи освіти й виховання. На думку багатьох вчених (наприклад, Януша Корчака) реформування освіти починається з реформування виховання. Безперечно, одним із пріоритетних шляхів удосконалення середньої та вищої освіти має стати інформатизація, впровадження нових педагогічних технологій з використанням найрізноманітніших електронних ресурсів і матеріалів, підключення навчальних закладів до мережі Інтернет. Але суттєве оновлення освітніх систем і педагогічних технологій у майбутньому, на наше переконання, буде пов’язано не тільки і не стільки з інформатизацією, скільки з глобальною естетизацією навчально – виховного процесу та соціально – педагогічного середовища. Серед багатьох предметів, що вивчаються у загальноосвітній школі, найвищий виховний потенціал належить саме мистецтву, з притаманними йому властивостями впливати на ментальність, свідомість і підсвідомість особистості, на інтелектуальну й емоційну сферу, на моральне й фізичне здоров’я. Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, універсальний спосіб мислення, внаслідок чого формується людина – творець зі здатністю синтезувати добро і красу. Взагалі, у світогляді естетичного універсалізму людство має здобути загальнокультурну парадигму освіти майбутнього, а школа знань трансформуватися в осередок виховання справжньої духовності з творчою особистістю. Людина високої естетичної культури, самостійним критичним мисленням зі здатністю до життєтворчості на основі здобутих знань, виявляє готовність до їх постійного оновлення та інтегрування у власному досвіді з метою творчої самореалізації [2, 2]. Про це йдеться у Концепції загальної мистецької освіти: “Загальна мистецька освіта з її універсальними можливостями впливу на людину має розглядатися не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а насамперед як універсальний засіб особистісного розвитку школярів на основі виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів” [3, 2]. Мета загальної мистецької освіти: у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва і практичної художньої діяльності виховувати в учнів ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва, розвивати художню свідомість і компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні. Загальна мета конкретизується в основних завданнях. Серед них виділимо виховні:

1) виховання в учнів естетичного сприйняття дійсності та особистісно – ціннісного ставлення до мистецтва;

2) виховання світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв’язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини;

3) виховання здатності сприймати, інтерпретувати та оцінювати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

4) виховання художніх інтересів, смаків, морально – естетичних ідеалів, потреб у художньо – творчій самореалізації та духовно – естетичному самовдосконаленні відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку [3, 3].

У контексті інноваційних освітньо – виховних тенденцій мета художньої освіти виходить за межі суто просвітницьких ідеалів – формування естетичної культури учнів, хоча і не спростовується, але потребує суттєвого доповнення, адже воно не відбиває важливих елементів педагогіки – суб'єкт – суб'єктних взаємодій між учнем і учителем. Мистецтво стимулює не тільки загальноестетичний розвиток, а й творчі здібності та мислення, здатність до художнього самовираження, рефлексії, що є менш важливим ніж загальна ерудиція. Мистецтво допомагає школярам через переживання художніх образів знайти свою справжність. Тому потрібно, насамперед, опікуватись формуванням особливого ставлення людини до творів мистецтва, що має супроводжуватися перетворенням його ідей в осмисленні учнями у життєво важливі для них сценарії буття.

Отже, сучасні стратегії виховного впливу мистецтва в Україні набувають нового гуманістичного, особистісно – орієнтованого значення: в процесі сприймання творів мистецтва і практичної художньої діяльності - формувати в учнів особистісно – ціннісне ставлення до мистецтва, світоглядні уявлення, художньо – творче мислення, виховувати потребу і здатність в художньо – творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в методичному забезпеченні навчального процесу з мистецьких дисциплін з метою формування позитивно налаштованих учнів до навколишнього світу, до розвитку позитивного мислення, спрямованості дітей на творчу діяльність як мистецьку, так у будь – якій сфері соціальної практики, вироблення власного ставлення до цінностей художніх творів.

Література

1. **Воскобойников В.Н.** Сущность и воспитательное назначение искусства/Воскобойников В.Н. История мировой и отечественной культуры. – М., 1996. – 286с.
2. **Масол Л.** Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта №1, 2001 – С.2-5.
3. **Масол Л.** Концепція загальної мистецької освіти // Мистецтво та освіта – 2004, - №1. – С.3.
4. **Неменський Б.** Мудрость красоты. – М.,1984.

УДК 378.147:72

Кайдановська О.О.

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОСТІ У АРХІТЕКТУРНІЙ ОСВІТІ

В статье рассмотрен характер творческой деятельности архитектора, определены направления формирования креативности студента средствами инновационных педагогических методов художественной педагогики.

Ключевые слова: *архитектура, креативность, педагогический метод.*

У високорозвиненому суспільстві архітектурна освіта допомагає вирішувати економічні, соціальні, національні проблеми держави підготовкою високопрофесійних кадрів архітекторів і дизайнерів, пристосованих до динамічних умов ринку праці. Сучасна освітня парадигма визначає орієнтири вищої школи щодо гуманізації змісту освіти та утвердження особисто орієнтованого підходу, запровадження новітніх розвивальних технологій і професійно спрямованих методів педагогічного впливу. Отже, ціллю навчання майбутнього зодчого стає не вузько профільна підготовка, а загальнокультурний, соціальний та особистісний розвиток кожного студента на шляху до формування креативного конкурентоспроможного фахівця.

Однак, аналіз теорії і практики архітектурної освіти України показав, що процес креативного розвитку майбутніх зодчих не становить цілісної системи, недостатньою мірою стимулює студентів до активного формування індивідуального творчого методу, має слабе навчально-методичне обґрунтування, що загострює протиріччя між сучасними високими вимогами до результатів архітектурної творчості та традиційними освітніми технологіями, зокрема у образотворчій підготовці.